

Δημιουργικότητα της «απόγνωσης», Μ. Πουρνάρα

Διαβάστε τα κείμενα [1](#), [2](#), και [3](#) σχετικά με το έργο του Κώστα Βαρώτσου [Απόβαση](#) και το έργο της Καλλιόπης Λεμού [At crossroads-crossings \(Στα σταυροδρόμια-περάσματα\)](#).

(κείμενο 3)

Μαργαρίτα Πουρνάρα
Δημιουργικότητα της «απόγνωσης»

Η εγκατάσταση της Καλλιόπης Λεμού «At Crossroads» που τοποθετήθηκε το 2009, ως μέρος μιας τριλογίας, μπροστά από την Πύλη του Βραδεμβούργου. Ήταν η πρώτη Ελληνίδα καλλιτέχνις που ασχολήθηκε με το μεταναστευτικό ζήτημα. Οι βάρκες στο έργο ανήκαν σε μετανάστες.

Εικόνες από τους προσφυγικούς καταυλισμούς της Λέσβου κάνουν καθημερινά τον γύρο της οικουμένης μέσα από τα τηλεοπτικά πλάνα και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Για πρώτη φορά όμως απασχόλησαν τη διεθνή κοινότητα της τέχνης, καθώς ο παγκοσμίως φήμης Αϊ Γουέι Γουέι επισκέφθηκε τις γιορτινές ημέρες το νησί του Αιγαίου και ανέβασε φωτογραφίες στον λογαριασμό του στα social media. Κυνηγημένος από το κινεζικό καθεστώς, στερήθηκε το διαβατήριο και την ελευθερία λόγου, ο εικαστικός έθεσε στο επίκεντρο της δουλειάς του τα πιο σπουδαία θέματα για την πορεία της πατρίδας του μέσα στον χρόνο. Καταξιώθηκε στη Δύση και θεωρείται ένας από τους παγκόσμιους σταρ της τέχνης. Στη Μυτιλήνη ανακοίνωσε μάλιστα ότι θα σχεδιάσει και ένα μνημείο αφιερωμένο στα θύματα, το οποίο θα τοποθετηθεί στο νησί.

Η αμφίπλευρη προβολή

Η εκτεταμένη δημοσιότητα που πήρε η αυτοψία του σίγουρα επιταχύνει την παγκόσμια ευαισθητοποίηση για το προσφυγικό ζήτημα και τη δύσκολη κατάσταση που ζει η Ελλάδα. Αναρωτιέται όμως κανείς μήπως τα οφέλη της προβολής τα μοιράζονται συχνά και οι ίδιες οι προσωπικότητες -όπως η Σούζαν Σάραντον που προηγήθηκε του Κινέζου καλλιτέχνη- ενδυναμώνοντας την πτυχή της κοινωνικής τους δράσης. Είτε το θέλουμε είτε όχι, το ανθρώπινο δράμα των σημερινών μεταναστών όπως κάποτε και των εκάστοτε επαναστατημένων ή εμπόλεμων, γίνεται «της μόδας». Προς επίρρωσιν, το 2016 θα γίνουν εικαστικές εκθέσεις γύρω από το θέμα αυτό στη Γαλλία και την Τουρκία, ενώ είναι σαφές ότι επιμελητές και διευθυντές μουσείων θα στρέψουν το βλέμμα τους στη δημιουργικότητα της «απόγνωσης».

Και οι Έλληνες καλλιτέχνες; Πόσο συγκινούνται από τις ιστορίες των χιλιάδων κυνηγημένων που φτάνουν στις ακτές μας και προσπαθούν να τα βγάλουν πέρα στην Αθήνα; Δύο ήταν οι πρωτοπόροι: Η Καλλιόπη Λεμού ήδη από το 2006 έχει κάνει σειρά έργων χρησιμοποιώντας τις εγκαταλελειμμένες βάρκες των δουλεμπόρων, ενώ ο Κώστας Βαρώτσος ύστερα από ανάθεση των Ιταλών έφτιαξε το 2012 ένα εμβληματικό μνημείο στο λιμάνι του Οτράντο, στο Ιόνιο Πέλαγος.

«Το 2003 σε ένα από τα ταξίδια από το Λονδίνο, όπου ζω μόνιμα, στις Οινούσες, έκανα με την οικογένειά μου μια στάση στη Χίο. Εκεί, στην περιοχή Παντουκίος, είδα πεταμένες στην ακτή μερικές βάρκες που είχαν τρύπες στον πάτο τους. Ένας караβομαραγκός μου εξήγησε ότι τις συνέλεξαν οι αρχές της Χίου από διάφορες τοποθεσίες στο νησί και του τις έφεραν για να τις καταστρέψει. Τις είχαν αφήσει πίσω τους οι μετανάστες που ήθελαν να περάσουν στην Ευρώπη και ήταν τα δουλεμπορικά σκάφη», μας εξηγεί η Καλλιόπη Λεμού.

«Ο πατέρας μου ήταν καπετάνιος μεν αλλά δεν είχαμε κάποιον συγγενή που να μετανάστευσε. Ωστόσο αισθάνθηκα τεράστια συγκίνηση και σύνδεση με τις βάρκες, σαν να είχα κάνει εγώ το ταξίδι αυτό. Παρακάλεσα τον караβομαραγκό να μην τις διαλύσει, θέλοντας να πάρω άδεια από τις αρχές του νησιού για να τις μετατρέψω σε έργα. Πράγματι έπειτα από συνεννόηση, κατάφερα να μου τις παραχωρήσουν και έτσι ξεκίνησε το δικό μου ταξίδι στην τέχνη με μια ενότητα που με απασχολεί ακόμα».

Αρχικά εξέθεσε στην Ελευσίνα μερικές βάρκες σε όρθια στάση, όπως το σήμα στους αρχαίους τάφους. Υστερα στην Κωνσταντινούπολη, μετά στην Πύλη του Βραδεμβούργου στο Βερολίνο. Πέρυσι έκανε μια εγκατάσταση στο Βυζαντινό Μουσείο. Σε ένα δουλεμπορικό πλοiάριο κόλλησε δέκα χιλιάδες τάματα από αλουμίνιο, με αληθινά ονόματα και ημερομηνίες γέννησης μεταναστών που έκαναν τον δύσκολο πλου προς αυτό που νόμιζαν ότι μπορεί και να είναι η «Γη της Επαγγελίας».

Σιωπή μπροστά στην τραγωδία

[...]

Το 2012, ο Ιταλός περιφερειάρχης της περιοχής τηλεφώνησε στον Κώστα Βαρώτσο και του ζήτησε να κάνει ένα έργο με το κουφάρι του «Kateri i Radës». «Δέχθηκα αμέσως», λέει ο καλλιτέχνης. «Όμως δεν είχα υπολογίσει πόσο δύσκολο ήταν να δουλέψω πάνω σε ένα τόσο φορτισμένο πράγμα. Ένωθα συνέχεια τον θάνατο. Και εστίασα όλες τις δυνάμεις μου στο να κάνει το πλοiάριο αυτό ένα άλλο ταξίδι προς τη ζωή μέσα από την τέχνη. Δεν ήθελα ένα μοιρολόι, αλλά ένα μνημείο για τους ανθρώπους αυτούς. Στα εγκαίνια ήρθαν οι συγγενείς τους και με κοίταγαν με αυτό το έντονο βλέμμα του πένθους τόσο καιρό μετά. Ήταν μια συγκλονιστική εμπειρία», συμπληρώνει ο εικαστικός.

Σιωπηλός στον πόνο

«Λίγα χρόνια πριν είχα δεχθεί μια πρόταση να πάω στο Μαυροβούνιο, που προσπαθούσε να συνέλθει από τις πληγές του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία. Ξαφνικά οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι που είχαν βομβαρδίσει και διαλύσει τη χώρα, έστειλαν τους επιμελητές και τους γκαλερίστες, τους διευθυντές μουσείων και τους θεωρητικούς να εμπνευστούν από το τραύμα του πολέμου. Πιστεύω ότι μπροστά στον θάνατο, αυτόν που βλέπεις να συμβαίνει μπροστά σου, όπως τώρα με τους πρόσφυγες στα νησιά, το μόνο που έχεις να κάνεις είναι να μείνεις σιωπηλός και στοχαστικός. Τα έργα θα προκύψουν αργότερα. Πρέπει να ξέρεις πώς και, κυρίως, πότε θα αφουγκραστείς τον πόνο. Όσο για το ενδιαφέρον που θα δείξουν οι καλλιτέχνες για την τραγωδία των προσφύγων, ο χρόνος θα δείξει την αντοχή του».

Μαργαρίτα Πουρνάρα,
[Η Καθημερινή](#) 10/01/2016

Δραστηριότητες

1. Διαβάστε προσεκτικά τα αποσπάσματα της συνέντευξης της Καλλιόπης Λεμού (κείμενο 3) και παρατηρήστε το έργο της *At crossroads-crossings* (Στα σταυροδρόμια-περάσματα), το οποίο χαρακτηρίζεται ως εγκατάσταση και στήθηκε το 2009 στην πύλη του Βραδεμβούργου, στο Βερολίνο, βλ. και <http://kalliopilemos.com/project/at-crossroads-crossings/>
 - Ποιες είναι οι επιλογές της ως προς τη μορφή του έργου (υλικά, σχήμα, όγκος κτλ.);
 - Η Λεμού τοποθετεί στην Ελευσίνα τις βάρκες όρθιες, *όπως το σήμα στους αρχαίους τάφους*. Τι σημαίνει «σήμα» στην περίπτωση αυτή;
 - Πώς καταλαβαίνετε τη φράση της Λεμού *έτσι ξεκίνησε το δικό μου ταξίδι στην τέχνη*;
2. Παρατηρήστε την εικαστική παρέμβαση του Βαρώτσου [Απόβαση](#) στο πλοiάριο «Kateri i Radës», που στήθηκε το 2009 στο Οτρόντο της Ιταλίας. Ποια κοινά στοιχεία και ποιες διαφορές παρουσιάζουν, κατά τη γνώμη σας, τα δύο έργα; Ποιο σας αγγίζει περισσότερο και γιατί;
3. Ένα έργο τέχνης, όπως αυτά του Βαρώτσου και της Λεμού, θεωρείται σπουδαίο όχι μόνο από αισθητική άποψη, αλλά και γιατί επιτελεί μια σημαντική κοινωνική λειτουργία. Σε τι συνίσταται αυτή η λειτουργία στη συγκεκριμένη περίπτωση; Να συζητήσετε το θέμα, λαμβάνοντας υπόψη τις συνεντεύξεις.
4. Να συζητήσετε το θέμα της στάσης του καλλιτέχνη απέναντι σε τραγικά γεγονότα της επικαιρότητας, όπως αυτά του προσφυγικού, λαμβάνοντας υπόψη τα παρακάτω:
 - α) Το σχόλιο της δημοσιογράφου Μαργαρίτας Πουρνάρα ότι *το μεταναστευτικό είναι πλέον της «μόδας»* και ότι τα οφέλη της προβολής του προσφυγικού τα μοιράζονται συχνά και οι ίδιες οι διασημότητες που εμπλέκονται, όπως π.χ. η Σούζαν Σάραντον που επισκέφτηκε τον προσφυγικό καταυλισμό στη Μυτιλήνη.
 - β) Το απόσπασμα από τη συνέντευξη του Βαρώτσου: *Πιστεύω ότι μπροστά στον θάνατο, αυτόν που βλέπεις να συμβαίνει μπροστά σου, όπως τώρα με τους πρόσφυγες στα νησιά, το μόνο που έχεις να κάνεις είναι να μείνεις σιωπηλός και στοχαστικός. Τα έργα θα προκύψουν αργότερα. Πρέπει να ξέρεις πώς και, κυρίως, τότε θα αφουγκραστείς τον πόνο. Όσο για το ενδιαφέρον που θα δείξουν οι καλλιτέχνες για την τραγωδία των προσφύγων, ο χρόνος θα δείξει την αντοχή του.*
 - Ποια είναι τα αμφίπλευρα οφέλη από την παρουσία διάσημων καλλιτεχνών σε τέτοιες συγκυρίες; Ποια είναι η δική σας γνώμη σας για το θέμα;
 - Πώς αντιλαμβάνεστε την έκφραση του Βαρώτσου «αφουγκράζομαι τον πόνο» και τι νομίζετε ότι υπονοεί με την τελευταία φράση του αποσπάσματος;
5. Με αφορμή ένα από τα δύο κείμενα που ακολουθούν, να γράψετε ένα δικό σας κείμενο. Να επιλέξετε οι ίδιοι το κειμενικό είδος που σας ταιριάζει.

Συνηθίζει το αυτί στην κακιά είδηση: “Α, έχουμε κι άλλους 700. Την περασμένη είχαμε 100.

Αυτή το παρακάναμε... Την επόμενη πόσους; 2.000;

απόσπασμα από τη συνέντευξη του Βαρώτσου

Στην αργατιά, στη χωριατιά το χιόνι, η γρίππη, η πείνα, οι λύκοι,
ποτάμια, πέλαγα, στεριές, ξολοθρεμός και φρίκη.

Χειμώνας άγριος. Κ’ η φωτιά, καλοκαιριά στην κάμαρά μου.

Ντρέπομαι για τη ζέστα μου και για την ανθρωπιά μου.

Κωστής Παλαμάς, Ο κύκλος των τετράστιχων